

УВОБЕЊЕ ФОТОГРАФИЈЕ У РАД СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

Према расположивим подацима наши научници први пут више користе фотографију као документ и јавно је демонстрирају у припреми свесловенске етнографске изложбе у Москви 1867. године. Овом приликом изнећемо само најважније фрагменте у вези с тим припремама, организацијом првих изложби у земљи и свету на којима посебно место заузима фотографија, покушајима оснивања посебне фото-службе у нашој највишој научној установи, првом успелом колор-снимку, и сл.*

Ур.

Прве изложбе српске фотографије у организацији Српског ученог друштва (СУД)

На позив професора московског универзитета Н. Попова 24. новембра 1865. године, и поновљеног позива Московског одбора за свесловенску етнографску изложбу 22. јануара 1867. године, Српском ученом друштву у Београд, Друштво састави одбор да према програму ове изложбе одреди чиме ће бити представљен наш етникум.

За учешће, поред других експоната, костима, цртежа, слика, би одлучено „и да се додвори што већи број фотографских слика“. У ту сврху били су послати Милан Б. Милићевић и Стева Тодоровић, да обиђу наше крајеве и прибаве наведене предмете. За набавку и опрему предмета Друштво је одобрило 200 дуката, а кнез Михаило је придодео 100 међидија у злату. На том путу преко Уба, Ваљева, Ужица, Чачка, Карановца (Краљева), Трстеника, Љубостиње, Крушевца, Алексинца, Буџије, Јагодине (Светозарева), Крагујевца, и Страгара откупљено је 6 костима, урађено 20 скица и преко стотину фотографија је прибављено на терену.

Крајем фебруара 1867. године све је то изложено у стану сликара Стеве Тодоровића, члана СУД-а, а потом послато за московску изложбу. Ово је била прва изложба фотографија у Београду и Србији, и (мада незванично) прва у организацији СУД-а. Исто-

* Павловић је већ објављивао, како он то скромно каже, *фрагменте* из историје фотографије у нас, на страницама овог *Зборника* (видети св. 19, из 1982. године, стр. 225—233), па овим прилогом наставља тај у нас доста запостављен део истраживачког рада.

времено, излагањем те године у Москви, била је то и прва изложба српске фотографије у иностранству, и то званично у организацији СУД-а. У оквиру 2000 фотографских експоната на свесловенској изложби, маја месеца 1867. у Москви, преко 100 их је било из Србије, и оне су привукле посебну пажњу. Како је изложба у целини била етнографска, то су и снимци из Србије били етнографског карактера. Делегацију Србије представљали су чланови СУД-а — Јанко Шафарик, Милан Б. Милићевић и Стева Тодоровић. Овај *излазак фотографије* у јавност посредством Српског ученог друштва има свој пандан у промоцији саме фотографије као правца нове технике и нове уметности у Академији наука Француске, која је промовише 28 година раније, што се сматра и самим почетком датирања њеног настанка (патентирање дагеротипије, 1839. године). У Србији, подвлачимо, Српско учено друштво обилато уводи фотографију у нашу науку и културу, и то на велика врата, и, може се рећи, у њеним пионирским данима настанка у Србији.*

Вреди посебног спомена и чињеница, да у последњој (1863) години постојања Друштва српске словесности — ДСС (претече Српског ученог друштва и саме САНУ), налазимо као члана и првог српског фотографа Анастаса Јовановића. По свему судећи кратко је био члан. Како није поднео захтев за члана Српског ученог друштва, које је заменило укинута Друштво српске словесности, његов члан није ни постао. Ово се могло и разумети с обзиром на његове чврсте везе са двором Обреновића (у време укидања ДСС био је дворомуправитељ). Вероватно отуда остаје недовршен и његов рад обећан ДСС о Ивану Југовићу.

Анастас ће у два наврата учинити поклоне — условно речено Академији. Први поклон дао је 1855. године. Тада је предао ДСС 61 своју литографију значајних личности наше историје, од којих је велики број рађен по фотографијама. Важно је подсетити да он пре тога борави у Паризу, где је могао спознати колико је велики значај фотографији придавала сама француска Академија наука, која је откупила први патент у историји фотографија. Ако се овоме придода тешкоћа Јовановића око издавања *Споменика српских* и његова иницијатива за издавање *Пантеона Словенског*, може се увидети у којој је мери била важна његова сарадња са Друштом српске словесности, односно, Српским ученим друштом. Други поклон учиниће самој — сада већ и називом — Краљевској академији наука — 1897. године.*

Покушај стварања посебне фотослужбе у САНУ пре првог светског рата

После отварања изложбе у Москви значајнију акцију на истраживању наше културне баштине предузимају Валтровић и Милу-

* Подсећања ради споменућемо, да се први стални ателе у Србији отвара тек 5—6 година раније (1861); уколико, дакако, искључимо рад самог оца српске фотографије А. Јовановића.

* Галерија Српске академије наука и уметности организовала је, у сарадњи са Музејом града Београда, и посебну изложбу овог свог некадашњег члана (*Анастас Јовановић — први српски фотограф*, 1977).

Од дела, која су чланови друштва израдили, а ипак још јашности предана, спомињемо овде „по-
уку о саставу и живогу растива“ од редовног чла-
на г. В. Јовановића.

Од г. Јована Драганиновића „нешто о србском
језику.“

Од г. Јосифа Панчића „живи пасаи у Србији
и бљде што на њему расте.“

Од г. Ан. Јовановића беседу Јована Југовића,
бившег секретара совета, изговорену у народној
скупштини 23. Фебруара 1810. године.

Осим тога друштво је решило издати у осо-
битој пљижници поресподенцију Владике Краљевића
с властима далматинским о вери, које је пакире
предао Друштву његов почасни члан г. Аленси

Од г. Ан. Јовановића
беседу Јована Југовића,
бившег секретара совета, из-
говорену у народној ску-
пштини 23. Фебруара 1810
године.

Решеније овега Друштва.

тиновић 1872—1877, као чланови Српског ученог друштва, када је опет отворена и посебна изложба („излози“).^{*} Од 1888. даје се сагласност Валтровићу за даље истраживање и публиковање споменика старе српске архитектуре, скулптуре и живописа. Та Валтровићева акција одвијала се и надограђивала све до првог светског рата, уз обилато публиковање фотографија.

Народни музеј набавио је фотоапарат и прибор 1896. године, а Српска краљевска академија, колико знамо, 1908. године. Академијин апарат посуђиван је члановима при одласку на истраживања, дакако онима који су били вични за рад са њиме, и на тај начин је обогаћиван фонд снимака. У 1907. години на тржишту се појавио Лимијеров аутохромни поступак снимања у бојама. У самој СКА већ 1898. године имамо први фонд, поклон, хромофотографије, опет везан за етнографску збирку. У 1907. години професор Борбе Станојевић врши прва снимања аутохромном методом у нас. После њега, 1911. године, то чини и Никола Зега.

СКА 11. марта 1913. године одлучује да се изврше снимања српске архитектуре и живописа за једно луксузно издање, с тим да се снимање обави монохромно и у бојама. Ради тога набавља и комплетира опрему поручином од фирме Франца Рихтера из Лајпцига. Како нико није био вичан овом снимању стигао је и посебан стручњак — сниматељ Ханс Кирхоф. Од 19. маја до 19. јуна 1914. године обављао је он снимања на терену, уз пратњу Љубомира Стојановића. Урађено је 47 снимака у боји и 108 црно-белих. Избијање првог светског рата прекинуло је остварење ове замисли. Опрема је делом страдала а делом нестала у рату. Снимке је Кирхоф однео са собом.

Боравак Кирхофа у Београду искористио је професор Борбе Станојевић да код његове фирме у Лајпцигу наручи штампање свог снимка *Циганче на виолини* у боји. Тако је овај снимак и први снимак у Срба штампан Лимијеровим аутохромним поступком у боји.^{*}

По завршетку првог светског рата Српска краљевска академија наука ступила је у везу са фирмом Франца Рихтера у Лајпцигу и дознала да су снимци из 1914. године сачувани. У 1921. години наручено је код ове фирме штампање тих снимака. Урађено је том приликом 125 табли, од којих 84 црнобела отиска и 41 у боји, у тиражу 1300 примерака, формата 13×18 cm.

У 1922. години Српска краљевска академија, преко фотографа Кирхофа, наручује од фирме Нох und Нohne из Лајпцига камеру 18×24 и одговарајућу опрему у вредности 8.319,65 марака (уз 25% за фотографски материјал). Овим је Академија започела формирање посебне фотослужбе, чију даљу судбину треба обрадити у посебном раду.

* Видети посебан каталог изложбе САНУ и Историјског музеја Србије: *Излози Српског ученог друштва*, САНУ, 1978.

* У збиркама Историјског музеја Србије налази се примерак ових првих колор отисака; видети: Б. Митровић — М. Рацковић, *Фонд професора и ректора Београдског универзитета Борба Станојевића у Историјском музеју Србије*, Зборник ИМС, 21, 1984, стр. 235—240.

Литература

- Гласник Друштва српске словесности, св. XVII, 1863, стр. 318—326.
 Годишњица Николе Чулића, књ. VII, 1885, стр. 3.
 Годишњак СКА, IV, 1890, стр. 72—73.
 Годишњак СКА, XI, 1897, стр. 46, 66, 125.
 Годишњак СКА, XII, 1899, стр. 81, 82, 173.
 Годишњак СКА, XXI, 1907, стр. 58, 72, 256.
 Годишњак СКА, XXIV, 1911, стр. 132—133, 282, 289—290, 292—293.
 Годишњак СКА, XXV, 1911, стр. 108, 134, 145, 260.
 Годишњак СКА, XXVII, 1913, стр. 83, 85.
 Годишњак СКА, XXVIII, 1914—1919, стр. 153—169, 190, 219, 232.
 Годишњак СКА, XXIX, 1920, стр. 33—34, 63—64, 87, 89, 150, 173.
 Годишњак СКА, XXX, 1921, стр. 57, 122, 139—140.

Pavlović Aleksandar-Saša

INTRODUCTION OF PHOTOGRAPHY INTO THE WORK OF THE S.A.S.A

Summary

The author of this short paper presents the most important data on the beginning of the use of photography in the Serbian Academy of Sciences and Arts. According to the data he sets forth, the members of the Society of Serbian Learned Society (predecessor of the S.A.S.A.) performed the first planned investigations and photographs on the occasion of the Pan-Slav ethnographic exhibition, which was being prepared in Moscow in 1867. On this occasion the Serbian photographs were exhibited for the first time both in the country (in Belgrade) and abroad (in Moscow). In addition the author gives also a series of other very interesting data which are published for the first time in this paper. He writes of the purchase of the first camera for the needs of Academy, of the first printed colour photograph, of the creation of a special photo service in the S.A.S.A. The author communicates also that the first Serbian photographer Anastas Jovanović, better known as lithographer in the Serbian art, was also member of the Society of Serbian Literature up to its dissolving.